

Teksti on käännös venäläisen arviointitoimisto Expert-RA:n analyysin 1.luvusta:

”VENÄJÄN METSÄTEOLLISUUDEN TILA JA KEHITYS: MYYTIT JA TODELLISUUS”

Sisältö:

1. Venäjän metsäteollisuuskompleksin myytit ja todellisuus (käännetty osio)
2. Metsäteollisuuden kipeimmät ongelmat ja niiden mahdolliset ratkaisut
3. Venäjän metsäteollisuuden tulevaisuudennäkymät

Raportti on ladattavissa venäjänkielisenä Expert-RA:n sivuilta osoitteesta:

<http://www.raexpert.ru/content.php?id=7261&l=0>

Käännös Ljubov Kolomainen

1. Venäjän metsäteollisuuskompleksin myyttejä ja todellisuutta

Käsitys Venäjän metsäteollisuuskompleksin tilasta on nykyään vääristynyt niiden dogmien ja myyttien takia, joita syntyi osittain jo Neuvostoliiton aikana. Osittain niitä on tahallisesti tai tahattomasti viljelty yleisessä mielipiteessä metsäteollisuuden nykyistä tilannetta koskevan julkisen keskustelun yhteydessä.

ENSIMMÄINEN MYTTI: «METSÄTEOLLISUUSKOMPLEKSI ON VENÄJÄN KLONDYKE»

Niin joukkoviestimet kuin eräät hallituksen virkamiehetkin ylläpitävät käsitystä siitä, että Venäjän metsäteollisuuden mahtavaa kehityspotentiaalia voidaan hyödyntää nopeasti ja tehokkaasti ja saada tuloja, jotka olisivat samaa tasoa kuin polttoaine- ja energiataloudesta saatavat tulot (ja toisten arvioiden mukaan jopa ylittäisivät ne). Niinpä teollisuus- ja tiedeministeriön arvion mukaan Venäjä pystyy tuottamaan vuosittain jopa 700 milj. kuutiometriä puutavaraa 100 miljardin dollarin arvosta. Kaikesta päätellen laskutoimenpide on ollut hyvin yksinkertainen. Venäjän metsät käsittävät noin neljänneksen maailman metsävaroista, samalla kun metsäteollisuuden tuotteita tuotetaan maailmassa vuosittain yli 370 mrd. dollarin arvosta. Tämän perusteella eräät asiantuntijat arvelevat, että Venäjä pystyy ilman muuta viemään metsätuotteita 90-100 mrd. dollarin arvosta. Tämä laskutapa on silti kovin puutteellinen.

Ensiksi, **tämän skenaarion mukainen kehitys vaatii ylivoimaisia sijoituksia, joihin metsäteollisuus ei missään nimessä pysty.** Nykyään metsäala toimii jo mahdollisuuksiensa rajoilla. Vaikka käyttöomaisuus on kulunut huomattavasti (60-80%), suurimmat paperitehtaat toimivat käytännössä 100 %:n teholla, samalla kun metsäalan yleistuotto on arviolta 8-10 mrd. dollaria. Yksinomaan tuotannon kehitykseen metsäyhtiöt käyttävät vuosittain 0,5 - 0,6 mrd. dollaria tarkoituksena jo saavutetun tason ylläpitäminen. Ilim Pulp -yhtymän kehitys- ja strategiapäällikön Francis Gravesin mukaan tarvitaan vuosittain 2 mrd. dollarin pääomasijoitukset, jotta metsäalan vuotuinen keskimääräinen kasvu olisi 7,5% (mikä on kaksinkertainen maailman kehitysvauhtiin verrattuna). Metsäteollisuus ei lähiaikoina pysty tämänsuuruisiin sijoituksiin. Jos oletetaan, että mahdoton käy toteen eli 100 mrd. dollarin kauppavolyymi saavutetaan, niin silloinkin kehitys vaatisi yli 30 vuotta.

Toiseksi, **nykyinen tilanne tuskin antaa venäläisten metsäyhtiöiden saada lujempaa jalansijaa maailmanmarkkinoilla, kotimaisilla markkinoilla taas kuluttajien kysyntä pysyy riittämättömänä.** Maailmanmarkkinoiden kilpailuolosuhteet eivät anna kotimaisille metsäyhtiöille toiveita siitä, että vienti voi kasvaa merkittävästi. Venäläisten yhtiöiden tuottamien laadultaan keskinkertaisten tuotteiden sektorilla ei ole odotettavissa huomattavaa kasvua. Jos ne ryhtyvät taas tuottamaan korkealaatuista sellua, paperia ja kartonkia, ne joutuvat käymään sitkeää kilpailua maailman johtavien yritysten kanssa. Vain kanadalaisilla ja amerikkalaisilla yrityksillä on nykyään varaa lisätä sellun tuotantoa 40 milj. tonnia. Näin ollen ei voida odottaa vientitulojen nopeaa kasvua. Mitä kotimaan markkinoihin tulee, niin ne pysyvät vielä pitkään kovin laimeina metsäyhtiöiden normaalin kehityksen kannalta. Tällä alalla ei lähiaikoina ole odotettavissa merkittäviä muutoksia.

Olisi naiivia odottaa, että taloudelliselta kannalta tarpeelliset investoinnit metsäteollisuuteen pystyvät lähitulevaisuudessa kasvattamaan sen tuloja moninkertaisesti. Valtion kannalta olisi paljon järkevämpää toteuttamattomien tavoitteiden asemesta edistää metsäkompleksin kehitykselle suotuisia olosuhteita ja sijoituksia suosivaa ympäristöä.

TOINEN MYTTI: «VENÄJÄN EHTYMÄTTÖMIEN METSÄVAROJEN SAATAVUUS»

Ensi silmäyksellä on vaikeaa väittää sitä teesiä vastaan, että Venäjän metsävarat ovat poikkeuksellisen suuret ja fantastisen käyttämättömät. Venäjän metsien osuus maapallon pystymetsistä on noin 25%, maan keskimääräinen vuotuinen hakkuusuunnite puolestaan on vain neljännes mahdollisesta. On kuitenkin muistettava, ettei nykyään suurinta osaa noista metsävaroista pystytä hyödyntämään ja osa metsämaasta on suojeltava alkuperäisenä.

Vaikka Venäjän metsät näyttävät olevan helposti hyödynnettävissä, niiden teollinen käyttö ei ole läheskään aina taloudellisesti kannattavaa. Puunjalostus on kehittyntä Venäjän Euroopan puoleisessa osassa, missä suurin osa metsistä on jo hakattu. Tärkeimmät metsävarat sijaitsevat Uralin takana Siperiassa, jossa on vain yksittäisiä harvoja alueita, joilla puunjalostus on kehittymässä. Puunjalostusyrietykset joutuvat kustantamaan raaka-aineen kuljetuksen pitkien matkojen päähän, ja nämä kustannukset kasvavat jatkuvasti rautatietariffien kasvun myötä. Metsien hyödyntämistä jarruttaa lisäksi välttämättömyys sijoittaa huomattavia varoja metsäteiden rakentamiseen. Viime aikoihin asti puuta on korjattu jo olemassaolevien metsäteiden tuntumassa, mutta nyt nämä ”saatavissa olevat” metsät ovat ehtymässä. Valtio ei käytännöllisesti katsoen harjoita uutta tienrakennustoimintaa, vaan ehdottaa, että yritykset rakentaisivat metsätiet itse. Kuitenkin vain suurimmat metsäyhtiöt pystyvät rahoittamaan metsäteiden rakentamista, mutta niillekin rakentaminen on liian suuri taakka. Tämän ohella yritykset maksavat säännöllisesti tiemaksuja saamatta mitään vastineeksi, ja lisäksi yritykset rakentavat teitä vuokrattuihin metsiin, jotka eivät ole yritysten omaisuutta. Siksi on aivan luonnollista, että suuretkin yhtiöt toteuttavat hyvin varovasti tämäntyyppisiä projekteja.

Vaatimukset lisätä puunkorjuun ympäristöystävällisyyttä johtavat kaikesta päätellen tulevaisuudessa teolliseen käyttöön soveltuvien metsävarojen supistumiseen. Jotta venäläinen yritys pääsisi Euroopan kehittyneiden maiden markkinoille, ei riitä että se vain tarjoaa kysyttyä tuotetta kohtuulliseen hintaan. Nykyään Euroopassa vaaditaan yhä tiukemmin metsien suojelua hakkuutöiden yhteydessä. Ellei venäläinen yritys pysty todistamaan täyttävänsä kaikki ekologiset standardit, se saattaa jäädä vaille kaikkein kehityskelpoisimpia vientimarkkinoita. Luonnonsuojelijoiden mielestä Venäjällä käytettävät hakkuukypsiens metsiköiden määrittämismenetelmät ovat riittämättömät. Sen jälkeen kun huomattava osa Venäjän metsistä saa tarvittavat kansainväliset ympäristösertifikaatit (esimerkiksi FSC:n tai PEFC:n), teolliseen käyttöön sopivien metsävarojen määrä pikemminkin supistuu. Puhumattakaan siitä, että monet venäläiset yritykset korjaavat yhä puuta suojelualueilta ja aarniometsistä, mikä luonnonsuojelijoiden mielestä on luvatonta.

Todelliset metsävarat, joiden hyödyntäminen on taloudellisesti kannattavaa, saattavat osoittautua pienemmiksi kuin kuvitellaan. Metsäyhtiöt tuskin rupeavat sijoittamaan varojaan kaukana jalostuslaitoksista ja kuljetusverkosta oleviin metsiin, jos niillä ei ole takeita pitkäaikaisesta metsänvuokrasta tai omistusoikeutta metsiin.

KOLMAS MYTTI: «METSÄTEOLLISUUDEN KEHITYKSEEN SAADAAN SIJOITUKSIA TEOLLISUUDEN MUILTA ALOILTA »

Kun selvitetään metsäsektorin tarvitsemien investointien mahdollisia lähteitä, katset kääntyvät usein muiden alojen suurten rahoitus- ja teollisuusyhtymien puoleen; analyttikkojen mielestä ne ovat kiinnostuneet metsäteollisuudesta. Todellakin viime aikoina metalli- ja öljyteollisuuden ym. alojen yritykset ovat osoittaneet kiinnostusta hankkia metsäteollisuuden arvopapereita tarkoituksena liiketoiminnan monipuolistaminen. On kuitenkin ennen aikaista puhua pikaisesta läpimurrosta metsäalan investointien alueella.

Metsäyhtiöiden uudet omistajat pyrkivät pikemminkin valvomaan omia etujaan metsäalalla kuin sijoittamaan huomattavia varoja tuotantoon (käyttöomaisuuden uudistamiseen, uuden tuotannon järjestämiseen yms.). Omistajat eivät yleensä tarkastele metsäalaa liiketoimintansa tärkeimpänä alana, vaan he hankkivat metsäyritysten osuuksia myydäkseen ne jonkin ajan kuluttua. He eivät luonnollisesti ole halukkaita sijoittamaan varoja hankkimiensa yritysten modernisointiin. Metsäalalla ei ainakaan toistaiseksi ole näkynyt mitään merkkejä suurten investointihankkeiden toteuttamisesta, joiden taustalla olisi teollisuuden muilla aloilla toimivia suuria rahoitus- ja teollisuusyhtymiä. Sitä vastoin metsäyritysten uusien omistajien harjoittaman toiminnan kielteiset seuraukset pystyy huomaamaan paljain silmin. Niiden aggressiivinen strategia, jonka tavoitteena on osuuksien hankkiminen (myös toimintakykyisten yritysten tahallinen konkurssiin saattaminen, oikeusistuntojen manipulointi ja joskus myös yritysten valtaus väkivalloin), ovat horjuttaneet metsäalan tasapainoa ja vaikuttaneet erittäin kielteisesti investointi-ilmapiiiriin.

Tämän lisäksi *metsäalan liiketoiminnalla on omia erikoisuuksiaan ja tehokkaan johtamisen organisoinnissa on monenlaisia vaikeuksia*. Jos yrityksen omistaja tarkastelee metsäalan bisnestään strategisena toimintasuuntana, hän yleensä onnistuu selviytymään ongelmista. Muussa tapauksessa ongelmat paisuvat niin, että loppujen lopuksi omistaja päättää luopua toisarvoisista osuuksista. Esimerkiksi Alfa-Eko-ryhmä sai 2001 valvontaansa Kaman sellu- ja paperitehtaan ja muutti sen Kama SPT OY:ksi, mutta nyt se on jo halukas myymään yrityksen. Tämän päätöksen tärkeimpänä syynä on tarve sijoittaa yrityksen kehitykseen 10 milj. dollaria sekä tuotteiden markkinointivaikeudet.

Metsäalan keskipitkän aikavälin tärkeimpiä investoijia ovat todennäköisesti itse metsäyhtiöt. Venäläinen teollisuusalojen välinen pääoma saattaa sijoittaa metsäalaan vasta sen jälkeen, kun alan suurimpien yhtiöiden toiminta tulee investoijan kannalta olemaan selkeää ja ymmärrettävää.

NELJÄS MYTTI: «ULKOMAISET YHTIÖT TUOVAT VENÄLÄISEEN METSÄTEOLLISUUTEEN MUKANAAN AJANMUKAISTA METSÄTEKNOLOGIAA»

Usein kuulee puhuttavan siitä, että ulkomaiset yhtiöt ovat kiinnostuneet oman tuotannon perustamisesta Venäjälle ja puun pitkälle viedyn jatkojalostuksen järjestämisestä, mikä voisi parantaa tuntuvasti Venäjän metsäteollisuuden rakennetta. Nuo ulkomaiset yhtiöt tuovat mukanaan uudenaikaista teknologiaa ja tarpeellisia investointeja. Tämä oletamus on oikea vain osittain. *Viime vuosina Venäjän metsäteollisuudessa syttyneet konsernien väliset sodat vaikuttavat ulkomaisiin sijoittajiin kylmän suihkun tavoin.*

Ulkomaiset sijoittajat, jotka omistavat jo nyt venäläisten sellu- ja paperitehtaiden osakkeita, eivät näissä oloissa pidä kiirettä nykyaikaisten tehtaiden perustamisella Venäjälle. Niiden liiketoiminta rajoittuu useimmiten joko sellun ja sanomalehtipaperin vientiin tai tavanomaisten tuotteiden tuottamiseen Venäjän markkinoille. Mutta silloinkin, kun länsimaiset osakeyhtiöt pitävät tulevaisuudennäkymiä suotuisina ja yhteistyötä venäläisten tuottajien kanssa, samoin kuin huipputeknologisen tuotannon perustamista Venäjälle edullisena, metsäyhtymien välienselvittelyt saavat heidät viivyttämään ja arvioimaan tilannetta yhä uudelleen. Niinpä Arkangelin sellu- ja paperitehtaan suunnitelma järjestää yhteistyönä liitupaperin tuotanto on viime aikoina hidastunut. Ulkomaiset sijoittajat pitävät paussia, jotta voisivat vielä kerran arvioida, onko tarkoituksenmukaista on sijoittaa venäläisiin osuuksiin.

Nykyään länsimaiset yhtiöt toteuttavat mieluummin suhteellisen halpoja ja nopeasti itsensä takaisin maksavia sijoituksia, joiden tavoitteena on vain vähäinen jalostusaste. Suomalainen Stora Enso avasi elokuussa 2003 Karjalassa ensimmäisen sahan, joka tuli

maksamaan yhtiölle 8 milj. euroa. Yhtiö suunnittelee vielä muutaman samanlaisen yrityksen perustamista Venäjän luoteisosaan. Tämän päätöksen yhtenä motiivina oli kaikesta päätellen (paitsi ilmiselvää halvan työvoiman tuottamaa etua) myös Venäjän hallituksen mahdollisesti nostamat raakapuun vientitullit. Silloin vähäinenkin puun jalostusaste antaa yhtiölle mahdollisuuden alentaa tuntuvasti venäläisen puutavaran hankintakustannuksia.

On tietenkin olemassa poikkeuksiakin. Esimerkiksi vuodesta 2002 itävaltalainen Kronospan-osakeyhtiö on järjestämässä Venäjällä levy- ja laminaattituotantoa. Näitä tuotteita ei Venäjällä tähän asti ole tuotettu eikä tuotu maahan. Yksinomaan hankkeen alkuvaiheen investointikustannukset ovat suunnitelmien mukaan 180 milj. euron tasoa. Jos toiminta osoittautuu tehokkaaksi, niin sijoitettu pääoma saattaa olla 500 milj. euroa. Välttääkseen omaisuuskyсыmyksiin liittyviä erimielisyyksiä osakeyhtiö on päättänyt rakentaa tehtaan kokonaan alusta alkaen.

Niin kauan kuin yritysryhtymien erimielisyydet jatkuvat, Venäjän metsäkompleksin on turha odottaa sellaisten länsimaisten sijoittajien tuloa Venäjän markkinoille, jotka voisivat antaa virikkeitä metsäalan teknologisiselle kehitykselle.

VIIDES MYTTI: «JOTTA METSÄTEOLLISUUDEN TOIMINTAA VOITAISIN KOORDINOIDA TEHOKKAASTI, ON PERUSTETTAVA YHTENÄINEN SIIHEN ERIKOISTUNUT VIRASTO».

Tämän näkökannan puolustajat väittävät, että tilanne on sietämätön, kun metsäalaa ohjaa samanaikaisesti kolme valtiotason ministeriötä (luonnonvaraministeriö, taloudellisen kehityksen ja teknologian ministeriö sekä teollisuus- ja tiedeministeriö). Metsäsektorin tehokkaan johtamisen järjestäminen vaatii, että valtuudet siirrettäisiin yhdelle virastolle, joka pystyisi ratkaisemaan metsäalan kaikki ongelmat, ts. olisi perustettava entisen Neuvostoliiton metsäteollisuusministeriön kaltainen virasto.

Ajat ovat kuitenkin muuttuneet. Silloin kun toimintaa johdettiin keskitetysti, ei todellakaan voitu tulla toimeen ilman ”johtavaa” keskusta. Nykyään Venäjän metsäteollisuuden perustana ovat yksityisytykset. Valtiolla ei enää ole mahdollisuutta vaikuttaa suoraan niiden toimintaan. Valtiolla on käytettävänä vain yritysten toiminnan indikaatiivinen sääntely: tullimaksujen muuttaminen, vaikuttaminen luonnollisten monopolien tariffeihin ym. Tuskin mikään huippuministeriö pystyy selviytymään ongelmista paremmin kuin olemassaolevat virastot, mutta uuden ministeriön perustaminen saattaa helposti johtaa lahjonnan lisääntymiseen. Loppujen lopuksi ***metsäalan valtiollisen säännöstelyn kysymykset tuskin eroavat samantyyppisistä ongelmista, joita syntyy polttoaine-, metalli- tai kemianteollisuudessa, samalla kun niiden tehokas ratkaiseminen vaatii usein tavalla tai toisella kaikkia elinkeinoaloja koskevia toimia.***

Eri asia on, että ***hallitus ei ole vielä kukaan priorisoinut metsäalalla harjoitettavaa politiikkaansa.*** Liikemiespiirit odottavat ministeriöiltä ei vain julistuksia metsäalan suunnittelusta vuoden 2015 kasvuvauhdista, vaan selvää kannanottoa kysymykseen, mikä on valtiovallan mielestä metsätalouden ja –teollisuuden kehitysstrategia ja millä tavoin valtio tukee tuota kehitystä.

Näyttää siltä, että metsäalan valtionpolitiikan tärkeimpien periaatteiden muotoilemiseksi olisi käynnistettävä metsäkeskustelu, johon osallistuisivat metsäalan valtionvirastot, suurten metsäyhtiöiden johtajat, tutkijat ja luonnonsuojelijat. Keskustelun mahdollisena muotona voisi olla esimerkiksi konsultti- ja koordinoitineuvoston perustaminen jonkin arvovaltaisen metsäalan yhdistyksen yhteyteen.

JA VIIMEIN KUODES MYTTI: «METSÄTEOLLISUUS JA ERITYISESTI SELLU- JA PAPERITEOLLISUUS TUOTTAVAT PYSYVÄÄ VAHINKOA YMPÄRISTÖLLE.»

Todellakaan venäläiset teollisuudenharjoittajat eivät viime aikoihin asti ole olleet erityisemmin kiinnostuneita ympäristön tilasta. Tämä on ollut nähtävissä muuallakin kuin metsäalalla. Yhtä suurta (ellei vielä suurempaa) vahinkoa luonnolle aiheuttavat metallintuotanto, kemianteollisuuden yritykset ja öljyjalostamot. Kuitenkin näissä olosuhteissa ***nimenomaan metsäalan suuryritykset alkoivat ensimmäisinä Venäjällä tarkastella erillisen ympäristöpolitiikan toteuttamista liiketoimintastrategiansa yhtenä avaintekijänä.***

Tämä kiinnostus ympäristönsuojelua kohtaan on syntynyt äärimmäisen pragmaattisista syistä. Koska metsäyhtiöt kokevat olevansa riippuvaisia metsätuotteiden vientikaupasta, niiden on suorastaan pakko hyväksyä kehittyneiden maiden ja ympäristötietoisten ulkomaisten kauppakumppaneidensa esittämiä ympäristönsuojelua koskevia vaatimuksia (tarkemmin ks. ylempänä). Siksi viimeisten kahden vuoden aikana Venäjän johtavat sellu- ja paperitehtaat ovat pitäneet huolen siitä, että niiden tuotanto vastaisi kansainvälisiä ekologisia normeja ja varmistaneet, että niiden käyttämä puuraaka-aine on saatu ekologisesti hoidetusta metsästä. Tämä viimeksi mainittu seikka on muuten erittäin tärkeä. Venäjällä tuotettu puu kulkeutuu muutaman suurimman tehtaan käyttöön. Jos nämä tehtaat kieltäytyvät hankkimasta puuraaka-ainetta, joka on tuotettu ekologisista seikoista piittaamatta, niin metsäyhtiöt joutuvat pakostakin täyttämään ympäristönsuojelua koskevia vaatimuksia ja sertifioimaan metsiä kansainvälisten ekologisten kriteerien mukaisesti.

Marraskuussa 2003 Ekspert RA:n WWF:n aloitteesta toteuttama mielipidemittaus on ensi kertaa selvittänyt Venäjän metsäyhtiöiden ekologisen vastuun tason. Kuten tämän työn tulokset ovat osoittaneet, ***ne sellu- ja paperitehtaat, joita on perinteisesti pidetty eniten ympäristöä saastuttavina, eivät lähemmin tarkasteltuina sellaisia olekaan.*** Niinpä kolme sellu- ja paperiteollisuuden yritystä ovat saaneet ekologisen A-kategorian, joka heijastaa ekologisen vastuun yleistä korkeaa tasoa. Vaikka niiden toiminnan ympäristöystävällisyys on toistaiseksi riittämätöntä, ne kaikki suunnittelevat tai ovat jo käyneet läpi ISO 14000 sekä metsänkäytön sertifioinnin, suunnittelevat ympäristön saastuttamisen vähentämistä ja toteuttavat johdonmukaisesti suunnitelmiaan. Osoittautui, että paperia ja sellua voidaan tuottaa ympäristöä vahingoittamatta. Onhan Suomessa ympäristönsuojelu varsin tehokasta suomalaisten paperitehtaiden intensiivisestä toiminnasta huolimatta.

Ympäristönsuojelun kannalta paljon vaarallisempia ovat pienimuotoista hakkuutoimintaa harjoittavat yritykset, jotka eivät sovelle sivistyneitä hakkuumenetelmiä. Kuten tunnettua, laittomat hakkuut ja niiden aiheuttamat metsäpalot poistavat metsästä saman verran puuta kuin laillisetkin hakkuumäärät. Tuota pahetta voidaan vastustaa tehokkaasti vain luonnonvaraministeriön ja järjestysvallan yhteisvoimin.